

АНДАТПА

«8D03201 Журналистика» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған докторлық диссертацияның

Хафтаму Кирос Текаре

Қазіргі заманғы баспа БАҚ-тағы адам саудасының негізделуін салыстырмалы талдау

Жұмыстың жалпы сипаттамасы. Адам саудасы жаһандық деңгейде өте өзекті мәселеге айналды. Эфиопия мен Қазақстан да осы трансұлттық қылмыстан зардап шеккен елдердің бірі. Бұл мәселе қоғамның хабардарлығын, саяси жауаптарды және ұйымдастырушылық жауапкершілікті талап етеді. Осылайша, БАҚ-тың адам саудасы сияқты жаһандық мәселелерді шешуде араласуы маңызды, себебі БАҚ-та мәселенің бейнеленуі қоғамның, саясаткерлердің және қорғаушы топтардың түсінігіне әсер етуі мүмкін. Әсіресе, газеттер қоғамның түсінігіне әсер етуде маңызды рөл атқарады, бұл адам саудасы істерін көрсетуді және оларға назар аударуды таңдауды қамтиды. Сондай-ақ, газеттер қоғамның түсінігін қалыптастыруда және адам саудасын жариялау және сипаттау арқылы саяси жауаптарды қалыптастыруда маңызды рөл атқаратыны белгілі. Демек, газеттердің адам саудасын сипаттау тәсілі саясаткерлердің, элиталардың, қорғаушы топтардың және басқа да негізгі мүдделі тараптардың мәселені қалай түсінетініне әсер етуі мүмкін.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Бұл зерттеу адам саудасы әлемдік мәселеге айналғандықтан және БАҚ назарын аударатындықтан өзекті, себебі ол көп қырлы әлеуметтік, экономикалық, саяси мәселе. Бұл жағдайда БАҚ қоғамның пікірін қалыптастыруда және мәселені жариялау және тұжырымдау арқылы дискурсқа әсер етуде маңызды рөл атқара алады. Бұрынғы БАҚ-та жариялау және тұжырымдау зерттеулері әлемдік және батыс БАҚ-қа бағытталған. Дегенмен, әртүрлі құрлықтар мен елдердегі БАҚ-тың адам саудасын және онымен байланысты мәселелерді, әсіресе Эфиопия мен Қазақстанда қалай көрсететінін бағалайтын салыстырмалы зерттеулер жеткіліксіз. Нәтижесінде, бұл зерттеу қазіргі заманғы газеттердегі әртүрлі контекстегі БАҚ тұжырымдамасын жүйелі салыстырмалы талдаумен қамтамасыз етудегі олқылықты толтыру арқылы БАҚ, коммуникация және журналистика саласындағы зерттеулерге, сондай-ақ адам саудасына қарсы дискурстарға үлес қосады.

Диссертацияның мақсаты. Бұл зерттеу The Astana Times, Қазақстандық БАҚ және Эфиопиядағы үкіметтік БАҚ The Ethiopian Herald (Ethiopian Herald) 60 ай (2020 жылдың қыркүйегі мен 2025 жылдың қыркүйегі) аясында адам саудасына қатысты оқиғаларды қалай түсіргенін зерттеді.

Зерттеу келесі нақты мақсаттарға жету үшін жүргізілді:

- Адам саудасының негізгі қамтылған түрлері мен оқиғаларын зерттеу

- Газеттердің адам саудасы туралы хабарларында қолданылған тақырыптар мен дереккөздерді анықтау және талдау
- Адам саудасын жариялау кезінде қолданылатын кадрлар түрлерін анықтау және жіктеу
- Газеттердің адам саудасын жариялау кезіндегі БАҚ функцияларын талдау

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі. Зерттеу газеттердің адам саудасы туралы хабарларын зерттеу үшін кадрлау және БАҚ-тың кадрлау теориясына негізделген. Сонымен қатар, зерттеуге адам саудасы туралы әдебиеттерден алынған әртүрлі тұжырымдамалық негіздер, мысалы, жаһандық аренадағы адам саудасының перспективалары, адам саудасының ауқымы, сондай-ақ Қазақстан мен Эфиопиядағы адам саудасына қарсы күрес саясаты, бастамалары және заңнамалық негіздері кірді. Сонымен қатар, оған БАҚ және адам саудасы туралы әдебиеттер де кірді.

Бұл зерттеуде сандық мазмұнды талдау және сапалық тереңдетілген сұхбаттар қолданылды. Сандық мазмұнды талдау негізінен зерттеу кезеңінде газеттерде жарияланған адам саудасы туралы әңгімелерді зерттеу үшін қолданылады. Екі газеттегі адам саудасы туралы әңгімелер әңгіме түрлерін, тақырыптық таралуын, адам саудасының түрлерін, әңгімелер көзін, кадр түрлері мен тәжірибелерін, БАҚ функцияларын бағалау үшін кодталды. Сонымен қатар, The Ethiopian Herald газетінің тілшілері мен редакторларымен сапалық тереңдетілген сұхбаттар өткізілді. The Astana Times газетінің тілшілері мен редакторлары еріксіз қатысуына байланысты сұхбатқа енгізілмеді.

Сандық мазмұнды талдау нәтижелері екі газетті салыстыру және қарама-қайшы қою үшін пайдаланылды, ал The Ethiopian Herald басылымынан алынған терең сұхбаттардан алынған нәтиже адам саудасы туралы оқиғаларды жариялау және тұжырымдауға қатысты газеттің редакциялық тәртібі туралы түсініктемелер мен контекстік түсініктер беру үшін пайдаланылды.

Зерттеу нысаны. Оған зерттеу кезеңінде екі газеттен шыққан адам саудасы туралы барлық жаңалықтар, мақалалар, редакциялық мақалалар, түсініктемелер және сұхбаттар кірді. Талданған мақалалардың көпшілігін жазып, редакциялаған The Ethiopian Herald газетінің алты тілшісімен және екі редакторымен тереңдетілген сұхбаттар өткізілді.

Зерттеудің тақырыбы. Қазіргі заманғы баспа БАҚ-тағы, әсіресе The Astana Times және The Ethiopian Herald газеттеріндегі адам саудасының сипаттамасын салыстырмалы талдау.

Зерттеудің жаңалығы: Бұл диссертация екі елдегі және контекстегі қазіргі заманғы газеттердің адам саудасын қалай құратыны және сипаттайтыны туралы жаңа эмпирикалық түсінік береді. Адам саудасын, әсіресе The Astana Times және The Ethiopian Herald газеттерін БАҚ-та қалай жариялайтынын талдай отырып, зерттеудің жаңалығы газеттердің олардың сипаттама үлгілеріндегі ұқсастықтары мен айырмашылықтарын ажыратуға

негізделген, бұл қоғамдық пікірлер мен қоғамдық пікірлердің әртүрлі әлеуметтік, экономикалық және саяси контексте әртүрлі БАҚ-тардың қалай қалыптасатынын және оларға қалай әсер ететінін жақсы түсінуге көмектеседі.

Қорғауға ұсынылатын негізгі ережелер: Зерттеудің негізгі ережелері келесі негізгі тұжырымдарға негізделген.

- Адам саудасын жариялау деңгейі екі газетте де Эфиопия мен Қазақстандағы мәселенің ауқымы мен көлемімен салыстырғанда шектеулі .
- Газеттер мәселенің себептері мен ауқымын аз көрсеткенімен, шешімдер мен халықаралық деңгейдегі тақырыптарға көбірек көңіл бөлді.
- үкімет шенеуніктері мен халықаралық ұйымдар ең танымал дереккөздер болды, ал құрбандар мен адам саудагерлері бастапқы дереккөз ретінде сирек пайдаланылды.
- білім беру, шешім және жауапкершілікті анықтау шеңберлері ең көп таралған шеңберлер болды, дегенмен, қақтығыс және диагностикалық шеңберлер шектеулі дәрежеде қолданылды .
- Газеттер кінәні аударудан гөрі, адам саудасына қарсы күрес саласындағы саяси және құқықтық күш-жігерді мақтауға көбірек көңіл бөлді.
- Редакциялық тәртіп пен факторлар адам саудасы туралы оқиғалардың The Ethiopian Herald газетінде жариялану тәсіліне әсер етті.

Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы . Зерттеудің теориялық маңыздылығын оның медиа зерттеулердегі фрейминг және медиа фрейминг теорияларын одан әрі дамытуға қосқан нақты үлесімен анықтауға болады. Қазіргі заманғы газеттердегі адам саудасының бейнеленуін талдауға фрейминг теориясын енгізу арқылы бұл зерттеу әлеуметтік мәселелер мен адам саудасы сияқты проблемалардың БАҚ-та, әсіресе әртүрлі әлеуметтік, экономикалық және саяси ортада қалай қамтылатынын және қалай көрсетілетіні туралы білім мен түсінікті кеңейтеді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы. Ағымдағы зерттеудің практикалық нәтижелері Қазақстан мен Эфиопиядағы БАҚ ұйымдарына адам саудасы және онымен байланысты мәселелер бойынша хабарлау және саяси жауаптарын жақсартуға көмектеседі. Сонымен қатар, осы зерттеудің нәтижелері саясаткерлерге, элитаға, қорғау топтарына және негізгі мүдделі тараптарға адам саудасы мәселелері БАҚ-та қалай қарастырылатынын көрсету арқылы дәлел ретінде және маңызды дереккөз ретінде пайдаланылады. Осылайша, бұл оларға адам саудасына қарсы күрес бойынша кешенді заңнамалық базалар мен бастамаларды әзірлеуге және енгізуге көмектеседі. Сонымен қатар, ағымдағы зерттеудің нәтижелері Қазақстан мен Эфиопиядағы үкімет пен басқа да мүдделі тараптар көп қырлы мәселенің күрделілігін шеше алатындай етіп, неғұрлым кешенді коммуникациялық стратегияларды әзірлеу үшін өте маңызды. Ағымдағы зерттеудің практикалық нәтижелері екі елдегі бакалавр және магистр студенттеріне арналған кадрлау және медиа кадрлау

бойынша курстарды құрастыру және жобалау кезінде де пайдаланылуы мүмкін.

Докторанттың үлесі

Отандық және ғылыми кеңесшілердің басшылығымен докторант келесі тапсырмаларды сәтті орындады.

- Диссертациялық жұмыстың мақсаты мен міндеттерін анықтау.
- Ғылыми, тұжырымдамалық, теориялық және әдіснамалық материалдарды шолу.
- Зерттеу нәтижелерін алдын ала белгілеу, талқылау және талдау, сондай-ақ қысқаша мазмұндама, қорытынды және ұсыныстар жасау.
- Мақалалар жазу және жариялау, конференцияларды ұйымдастыру және қатысу бойынша отандық және халықаралық әріптестермен бірлесіп жұмыс істеу.

Зерттеудің апробациясы. Бұл зерттеу ғылыми зерттеудің қағидаттары мен этикасына сәйкес жүргізіледі. Теориялық, тұжырымдамалық және әдіснамалық негіздері әртүрлі ғылыми конференцияларда ұсынылды және әртүрлі журналдарда жарияланды. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері жергілікті және халықаралық журналдарда, конференция материалдарында жарияланды.

Scopus дерекқорындағы мақалалар

1 **Кифлу Г.К., Текаре Х.К.,** Тиграйдағы соғыс кезіндегі денсаулық сақтау қызметтеріндегі қоғаммен байланыс және стратегиялық коммуникацияны зерттеу // Дамушы экономикалардағы стратегиялық қоғаммен байланыс. Cham: Springer, 2025. (Дамушы экономикалардағы маркетингтің Palgrave зерттеулері). https://doi.org/10.1007/978-3-031-85344-9_7

2 **Кифлу Г.К., Текаре Х.К.** Шетелдік арналардың жергілікті эфиопиялық аудиторияға әсері: Эфиопиядағы Кана теледидарының кейс зерттеуі // Чжунгуо Куанье Даксуэ Сюэбао. – 2024. – Т. 29, № 4. – 393–406 б. – URL: <https://zkdx.ch/journal/zkdx/article/view/143>

Комитет ұсынған журналдардағы мақалалар

3 **Текаре Н.К.** БАҚ-та жарияланған адам саудасы: Қазақстан мен Эфиопияның көзқарастары // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Журналистика сериясы. -2025. -150-том, №1. -57–65 беттер.

4 **Текаре Х.К., Ниязғұлова А., Кифлу Г.К.** Қазіргі баспа БАҚ-тағы адам саудасының БАҚ құрылымының типологиясын зерттеу // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Журналистика сериясы. -2024. -149-том, №4. -96–104 беттер.

5 **Текаре Х.К., Гетахун М.Б., Кифлу Г.К.** Шығыс Эфиопиядағы қоршаған ортаны қорғау туралы бұқаралық ақпарат құралдарында хабарлау // Журналистика хабаршысы. -2024. -Т. 73, № 3. -Б. 4–15.

Конференциялар мен іс-шаралар

6 **Текаре Х.К.,** Адам саудасы мәселелерін хабарлаудағы БАҚ-ҰЕҰ ынтымақтастығын зерттеу: Түркі әлеміндегі Қазақстанның мысалы // V Халықаралық Түркі әлемінің коммуникация және өнер симпозиумының

материалдары. Алматы, Қазақстан, 2025 жылғы 5-8 қараша. 65-70 беттер, ISBN 978-605-72741-7-5

7 Текаре Х.К., Тулпар Дж., Қазақстандағы туризм секторын ілгерілетудегі БАҚ рөлі // IV Халықаралық түркі әлемі коммуникация және өнер симпозиумының материалдары. Ташкент, Өзбекстан, 2024 жылғы 5-9 қараша. 365-369 бет, ISBN 978-605-72741-5-1

Диссертацияның көлемі мен құрылымы. Диссертация қысқартулар мен аббревиатуралар тізімінен, кіріспеден, үш негізгі тараудан, қорытындысы мен ұсынысымен бірге қысқаша мазмұндамадан, пайдаланылған әдебиеттер мен қосымшалардан тұрады. Ол 117 бетте ұсынылған, бір кестеден, 14 суреттен, 299 библиографиялық сілтемеден және төрт қосымшадан тұрады.